

[DOI:10.26104/NTTIK.2023.29.97.019](https://doi.org/10.26104/NTTIK.2023.29.97.019)

Ибраимова С.М., Кадырова Б.М.

**ТЕМИР ЖОЛ ТРАНСПОРТ ИШКАНАЛАРЫН БАШКАРУУНУ
ТЕХНИКАЛЫК ЖАНА МААЛЫМАТТЫК КАМСЫЗДОО**

Ибраимова С.М., Кадырова Б.М.

**ТЕХНИКО-ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ
НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА**

S. Ibraimova, B. Kadyrova

**TECHNICAL AND INFORMATION SUPPORT FOR MANAGEMENT
AT RAILWAY TRANSPORT ENTERPRISES**

УДК: 004+656.2

Башкарууда процесстик мамилени колдонуу менен уюм бардык тиешелүү процесстердин аткарылышынын сапатын камсыз кылууга тийиш: технологиялык, уюштуруучулук, маалыматтык ж.б. иштин же кызматтын коюмча наркына өз салымын түзөт жана өзүнүн максаты жана күтүлгөн натыйжасы бар. Изилдөөнүн автору «Кыргыз темир жолу» УК» мамлекеттик ишканасында («Улуттук компания» мамлекеттик ишканасы) ишканаларды башкаруунун маалыматтык системасын киргизүүнүн мисалдарын келтирет. Биргелешип алганда, процессти механикалаштыруу белгилүү бир процесстин акыркы натыйжасы боюнча чогуу иштеген ички керектөөчүлөрдүн жана кардарлардын үзүлтүксүз технологиялык чынжырын түзүүгө багытталган жана дал ушул натыйжа менен алардын ишмердүүлүгү бааланат жана жөнгө салынат. Процессти башкаруучу процесстин жетекчиси тарабынан ишке ашырылат, ал анын натыйжасы үчүн жооптуу жана процесстин катышуучуларына таасир этүү үчүн зарыл ресурстарга жана ыйгарым укуктарга ээ. Макалада автор уюмдун ишин башкаруунун функционалдык жана процесстик мамилелерин салыштырат, ошондой эле темир жол транспорт ишканаларындагы комплекстүү компаниялардын башкаруу системасын карап чыгат, бул көбүнчө башкарууга процесстик мамиленин принциптерине негизделген. Уюмда иш-аракеттерди жана ага байланыштуу ресурстарды башкарууга процесстик мамилени киргизүү процесстердин тармагын түзүү, процесстердин эффективдүүлүгүнүн жана натыйжалуулугунун көрсөткүчтөрүн аныктоо, өз ара аракеттенүүнү жана жоопкерчиликти, ыйгарым укуктарды аныктоо сыяктуу маселелерди чечүүнү талап кылат жана ресурстар, жана процесстердеги контролдоо процедуралары.

Негизги сөздөр: маалыматтык камсыздоо, процесстик мамиле, иштин натыйжалуулугун баалоо, башкаруу системасы, темир жол транспорт ишканалары, каржы, транспорт.

Применение процессного подхода в управлении, организация должна обеспечивать качество выполнения всех соответствующих процессов: технологических, организационных, информационных и другие. Отметим, что эффективность и результативность функционирования подразделения, а также любого возникающего определенного процесса, формирующего свой вклад в добавленную ценность работы или услуги и имеющего свою цель и ожидаемый результат. Автором в исследовании приводятся примеры внедрения информационной системы управления предприятием на ГП «НК»Кыргыз Темир жолу» («государственное предприятие» национальная компания»). В совокупности механизация процессного подхода направлена на формирование непрерывной технологической цепочки внутрен-

них потребителей и заказчиков, которые совместно работают на конечный результат определенного процесса, и именно по этому результату оценивается и корректируется их деятельность. Процессом управляет руководитель процесса, который отвечает за его результат и имеет необходимые ресурсы и полномочия для воздействия на участников процесса. В статье автором приводится сравнение функционального и процессного подходов к управлению деятельностью организации, а также рассматривается система управления сложно-организованных компаний предприятий железнодорожного транспорта, которое чаще всего основывается на принципах процессного подхода к управлению. Внедрение процессного подхода в управление деятельностью и соответствующими ресурсами в организации требует решения таких задач, как формирование сети процессов, выделение показателей результативности и эффективности процессов, определение взаимодействия и ответственности процессов, полномочий и ресурсов, управляющих процедур в процессах.

Ключевые слова: информационное обеспечение, процессный подход, оценка эффективности, система управления, предприятия железнодорожного транспорта, финансовые, перевозки.

Using a process approach in management, the organization must ensure the quality of execution of all relevant processes: technological, organizational, information, etc. We note that the efficiency and effectiveness of the functioning of the unit, as well as any emerging specific process that forms its contribution to the added value of the work or service and has its own goal and expected result. The author of the study provides examples of the implementation of an enterprise management information system at the State Enterprise "NK" Kyrgyz Temir Zholu" ("state enterprise" national company). Taken together, the mechanization of the process approach is aimed at forming a continuous technological chain of internal consumers and customers who work together on the final result of a certain process, and it is by this result that their activities are assessed and adjusted. The process is managed by the process manager, who is responsible for its result and has the necessary resources and powers to influence the participants in the process. In the article, the author compares the functional and process approaches to managing the activities of an organization, and also examines the management system of complex companies in railway transport enterprises, which is most often based on the principles of a process approach to management. The introduction of a process approach to the management of activities and related resources in an organization requires solving such problems as the formation of a network of processes, the identification of indicators of the effectiveness and efficiency of processes, the determination of interaction and responsibility, powers and resources, and control procedures in processes.

Key words: information support, process approach, performance assessment, management system, railway transport enterprises, financial, transportation.

Рыноктук мамилелердин өнүгүп жаткан шарттарында заманбап жашоонун жогорку темптери өндүрүштүк жана финансылык процесстерди башкаруу чөйрөсүндө кабыл алынган чечимдердин негиздүүлүгүнө жана ылдамдыгына талаптарды жогорулатат. Ушуга байланыштуу заманбап маалыматтык технологияларды, анын ичинде ишкананын коммерциялык, административдик жана чарбалык ишмердүүлүгүн башкаруу үчүн программалык системаларды колдонуу зарылчылыгы биринчи планга чыгат.

Кыргыз Республикасында темир жол транспортунун натыйжалуу иштеши Кыргызстандын улуттук экономикасынын туруктуу өсүшү үчүн шарттарды камсыз кылуунун маанилүү факторлорунун бири болуп саналат.

Транспорт секторунун иштөө практикасы көрсөткөндөй, глобалдык чакырыктар мезгилинде, коронавирустук пандемия учурунда, чек аралардын жабылышынын жана автомобиль жана аба каттамдарынын токтотулушунун натыйжасында Кыргыз Республикасынын темир жол транспорту жалгыз транспорт болуп калды. Өлкө үчүн экономикалык камсыздоо.

Ишкананын ишинин натыйжалуулугу гана эмес, мамлекеттин экономикасын жана калкын транспорт менен камсыздоонун сапаты темир жолдун ташуу сапатына жана өткөрүү жөндөмдүүлүгүнө, анын инфраструктурасынын жана кыймылдуу составынын абалына көз каранды.

Кыргыз Республикасынын темир жол транспорту Евразия темир жол транспорт коридорлорунун, ошондой эле Европа, Азия жана Жакынкы Чыгыш өлкөлөрү менен байланышкан эл аралык темир жол транспорт коридорлорунун катышуучусу болуп саналат.

Узундугу 424,6 км болгон Кыргыз темир жолу географиялык жактан бөлүнгөн эки тилкеден турат. Түндүк бөлүгү 323,4 км Балыкчы – Түрксиб (Казакстан), түштүк бөлүгү 101,2 км, Кыргызстандан коңшу мамлекеттердин – Казакстан менен Өзбекстандын темир жол тармагына чыгууну камсыз кылат.

Маалыматтык камсыздоо системасы – уюмдун финансылык ишмердигинин бардык аспектилери боюнча натыйжалуу оперативдүү башкаруу чечимдерин талдоо, пландаштыруу жана даярдоо үчүн зарыл бол-

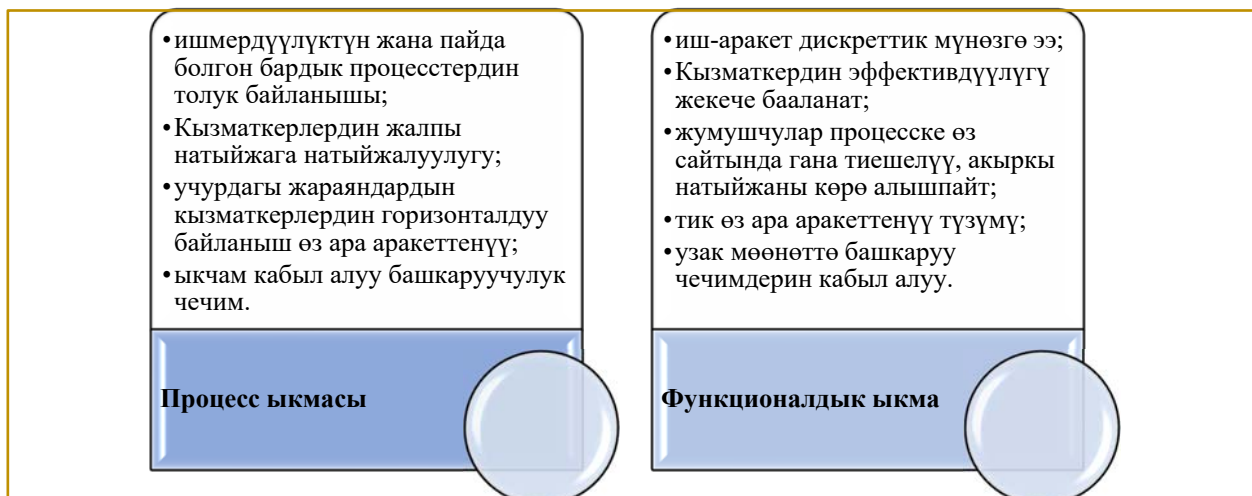
гон тийиштүү маалыматтык маалыматтарды үзгүлтүксүз максаттуу тандоо процессин камсыз кылуучу функционалдык комплекс.

Финансылык башкаруу процессин маалыматтык камсыздоо маалыматтык ресурстардын жыйындысы менен аларды уюштуруу ыкмаларынын ортосунда түз байланышка ээ, ошондой эле компаниянын ишинин финансылык жагын камсыз кылуучу зарыл жана ылайыктуу аналитикалык процедуралардан көз карандылыкты жаратат. Башкача айтканда, маалыматтык башкаруунун багыттарын эки блокко бөлүүгө болот, мында биринчи блок – финансылык-чарбалык ишмердүүлүк жана экинчи блок – темир жол транспортунун кызмат көрсөтүүлөрүнүн логистикасы.

Изилденип жаткан тармактын бардык жаңы иштөө шарттарын эске алуу менен темир жол транспортунун жетекчилиги жүк ташуунун көлөмүнүн өсүшү, кардарларды тейлөөнүн сапаты жана ишкананын экономикалык көрсөткүчтөрүн жакшыртуу боюнча жогорку талаптарды коюп жатат. Бул көрсөткүчтөргө жетишүү жалаң гана ири материалдык ресурстарды эмес, иштин жогорку деңгээлин да талап кылары абсолюттук чындык. Чынында эле, бул иш-аракеттердин жаңы стратегиясын иштеп чыгуу милдети болуп саналат, бүтүндөй иш-чараларды жана башкаруу системасын жакшыртуу.

Ар кандай иштеп жаткан ишкана сапатты камсыз кылууга тийиш технологиялык, уюштуруучулук, маалыматтык жана белгилүү бир методиканы колдонууга бөлүнгөн бардык пайда болгон процесстерди аткаруу. Ушул процесстердин бардыгын эске алып, бул жерде иштин же сунушталган кызматтын жүрүшүнүн оң интерпретациясын түзүүчү, башкача айтканда, күтүлгөн натыйжага жетишкен белгилүү бир процесстин натыйжалуулугу жана натыйжалуулугу талданат.

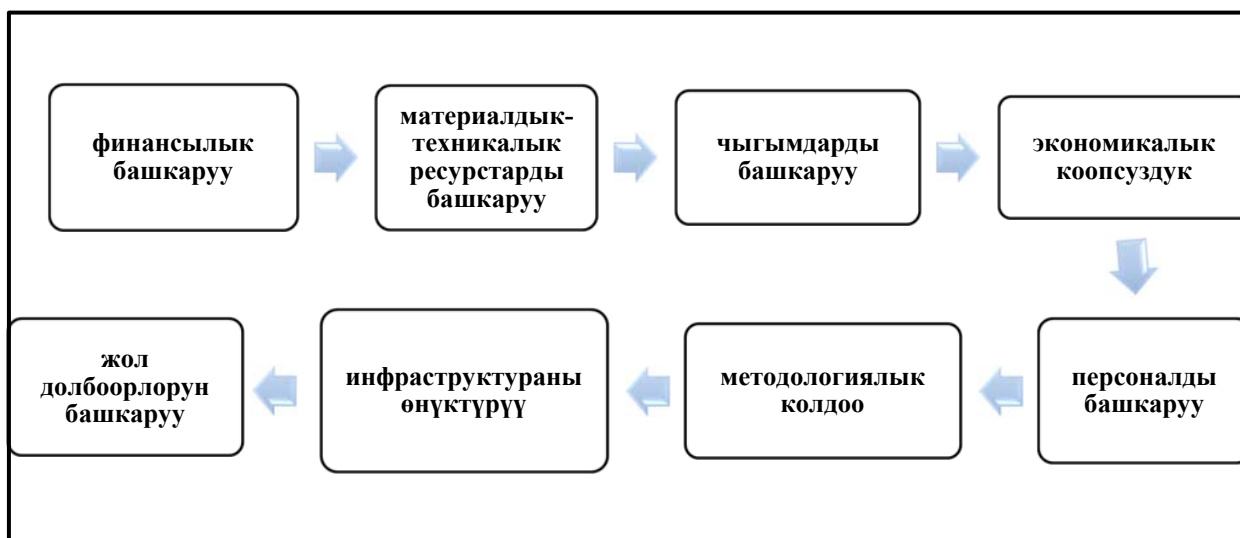
Процесстик мамиле ички керектөөчүлөрдүн жана заказчылардын туруктуу технологиялык тизмегин түзүүгө топтолгон, алардын тобу белгилүү бир процесстин акыркы натыйжасын коллективдүү түрдө көрсөтүшөт жана мында алардын иши принципалдуу бааланат жана оңдолот. Ишканада пайда болгон ар кандай процессти биринчи кезекте процесстин жетекчиси башкарат жана ал процесстин калган катышуучуларына таасир этүү үчүн, албетте, керектүү ресурстарга жана жеткиликтүүлүккө ээ, анын натыйжасы үчүн бардык убакыт бою коштоп жүрөт жана жооп берет.

1- сүрөт. Ишкананын ишин башкаруунун методикалык ыкмалары.

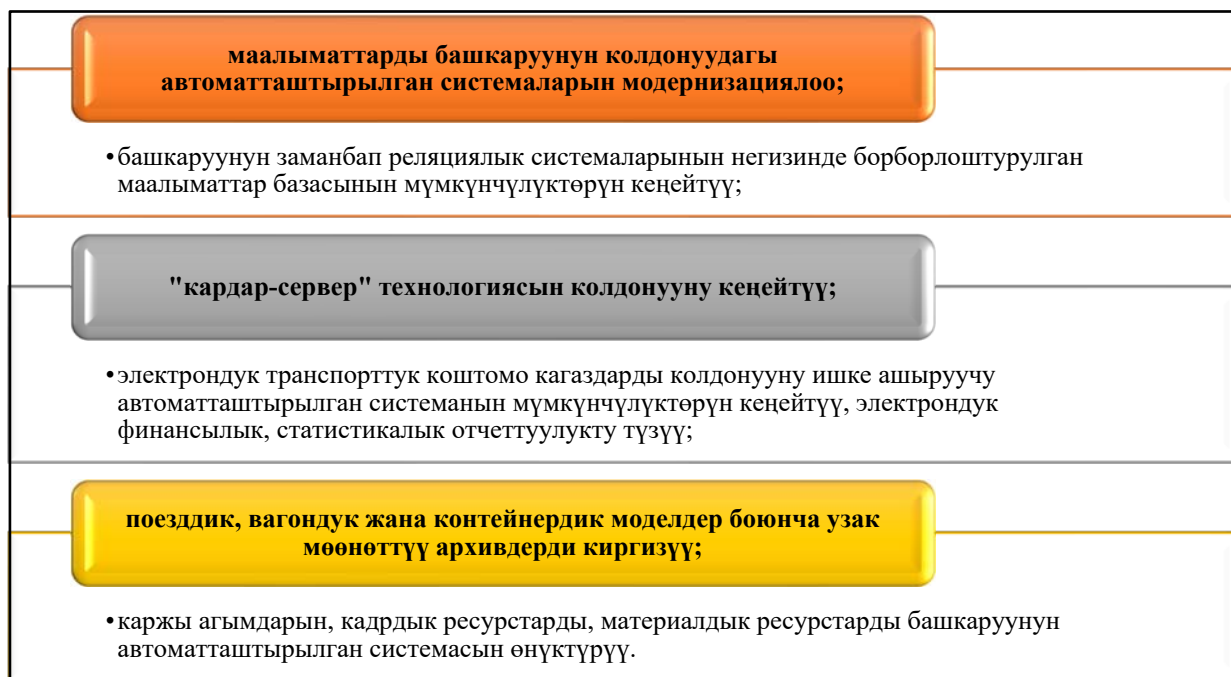
1-сүрөттө көрсөтүлгөн ишкананын иш-аракеттерин башкаруу методикалык ыкмаларды карап, биз жөнөкөй бул ыкмалардын олуттуу айырмасын көрө алабыз. Процесс ыкмасы боюнча башкаруунун мындай түзүлүшү уюмдун бардык мүчөлөрүнүн иштин жана жалпы себепти алга жылдырууга жана бардык репродукциялык процесстерге оң таасирин тийгизет. Функционалдык методдун принципалдуу өзгөчөлүгү бул жерде башкаруунун вертикалдуу өзгөчөлүгү бар жана кызматкерлердин мүмкүнчүлүктөрү функционалдык сайтта гана бааланат, башкача айтканда, жекече ал жогорку деңгээлдерге карата убактылуу «аткаруучу» болуп саналат.

Изилдөө тармагынын башкы максаты башкаруу ташуу көлөмүнүн өсүшү боюнча жогорку талаптарды аныктайт, ошондой эле кардарларды тейлөө сапатын жана, албетте, ишкананын ишинин негизги экономикалык көрсөткүчтөрүн жакшыртуу. Жогоруда аталган көрсөткүчтөрдү ишке ашыруу үчүн, мунун баары материалдык ресурстарга болгон талаптын курчушуна алып келет жана уюмдун өзү жогорку деңгээлдеги иш-аракеттерге ээ болушу керек. Андан кийин, иш-аракеттердин таптакыр акыркы стратегиясын иштеп чыгуу милдети, иш-чараларды жана бүтүндөй башкаруу системасын ишке ашыруу боюнча бул жараяндарды жакшыртуу, этап-этабы менен пайда болот.

2-сүрөт. Башкаруунун автоматташтырылган системасына дуушар болгон звенолор.

2-сүрөттө шилтемелер көрсөтүлгөн башкаруунун автоматташтырылган тутумун киргизүү ар дайым финансылык башкаруу, материалдык-техникалык ресурстар, персонал жана чыгымдарды эсепке алуу сыяктуу функционалдык суб-долбоорлорду, ошондой эле методикалык колдоо, персоналды окутуу, экономикалык коопсуздук, инфраструктураны, башкаруу тутумдарын жана жол долбоорлорун өнүктүрүү.

3-сүрөт. Башкаруунун автоматташтырылган системасын ишке киргизүүдөгү чаралардын комплекси.

Автоматташтырылган башкаруу тутумунун натыйжалуу иштеши 3-схемада көрсөтүлгөн чараларды комплекстүү ишке ашырууну киргизүүгө ээ.

Маалымат каналдары боюнча берилүүчү маалымат агымдарынын көбөйүшү алардын иштөө ыкчамдыгына таасирин тийгизет. Ушуга байланыштуу, «Кыргыз темир жолу «УК» МИнин жетекчилиги маалыматтык-эсептөө камсыздоо боюнча филиалдын программалык-техникалык комплексин заманбап операциялык тутумдарды орнотуу, программалык камсыздоо, сервердик жана тармактык жабдууларды жаңылоо жагында модернизациялоо боюнча тапшырма койгон.

Ошол эле учурда, басым кеминде жети жыл алмаштырбастан же түп тамырынан бери өзгөртүүсүз кызмат өтөөгө жана маалыматтык системалардын ишинин натыйжалуу үзгүлтүксүз сапатын камсыз кылууга жөндөмдүү программалык продуктуларды жана техникалык каражаттарды сатып алууга багытталышы керек, бул чыгымдарды кыскартууда универсалдуулукту, жогорку өндүрүмдүүлүктү жана тейлөөнүн жеңилдигин камсыз кылууга мүмкүндүк берет.

Эсептөө ресурстарын борборлоштуруу үчүн милдеттүү шарт болуп перифериялык объектилердин, станциялардын, маалыматтык-эсептөө борборунун, филиалдардын жана кызматтардын ортосунда ишенимдүү жогорку өндүрүмдүү байланыш каналдарынын болушу саналат.

Колдонуучулардын маалымат базалары менен иштөө натыйжалуулугун динамикалык түрдө жогорулатуу үчүн маалыматтарды көрсөтүүнүн ийкемдүү

программалык системалары киргизилет.

Ошондой эле, ЕАЭБдеги Кыргыз Республикасынын милдеттенмелерин аткаруунун алкагында, темир жол транспорт системасында бирдиктүү транспорт рыногун түзүүдөгү тоскоолдуктарды четтетүү үчүн технологиялык процесстерди маалыматташтырууга багытталган чаралар, анын ичинде төмөнкүлөр ишке ашырылат:

- Кыргыз темир жолунун маалыматтык системаларынын мамлекеттик контролдоочу органдардын маалыматтык системалары менен, анын ичинде эл аралык жүк ташууларды жүзөгө ашырууда алдын ала маалымдоо боюнча өз ара аракеттенүү деңгээлин жогорулатуу;

- ташуучулар менен ташуу процессинин башка катышуучуларынын ортосундагы юридикалык маанилүү электрондук документ айланымына өтүү, б.а. кагазсыз технологиялардын негизинде жүк ташууларды тариздөөдө документтер менен алмашууга өтүү;

- өз ара таанылган электрондук кол тамганы колдонуу менен коңшу темир жол администрациялары менен электрондук транспорттук документтерди алмашууну жүзөгө ашыруу.

Кыргыз темир жолунун программалык-техникалык комплексин жана локалдык эсептөө тармагын модернизациялоо боюнча масштабдуу иштерди аткаруу олуттуу финансылык салымдарды талап кылат, бул төмөндө маалыматтык-эсептөө камсыздоо боюнча филиалдын ишине чыгымдоо беренелери жана зарыл чыгымдардын болжолдуу суммасы боюнча чагылдырылган:

Чыгаша статьялары	Суммасы (млн. сом)
Программалык-техникалык комплексти жаңылоо	94,0

Кыргыз темир жолундагы процесстерди санариптештирүүнүн алкагында төмөнкү милдеттерди ишке ашыруу пландаштырылууда:

- ташуу процессин башкаруунун жаңы автоматташтырылган системасына өтүү;

- ички республикалык жүк ташууда ташуу процессинин катышуучулары менен электрондук документ жүгүртүүгө өтүү;

- эл аралык жүк катнашында жүк ташууларды уюштурууда жана тариздөөдө кагазсыз технологияларды киргизүү. Электрондук транспорттук эсеп-фактураны пайдалануу менен башка темир жол администрациялары менен өз ара аракеттенүү;

- www.kjd.kg сайтта темир жол кызматтарын көрсөтүү боюнча интерактивдүү порталды өнүктүрүү;

- республикалык ички каттамдагы жүргүнчү поезддерине билеттерди электрондук сатуунун маалыматтык системасын өнөр жайлык пайдаланууга киргизүү;

- www.kjd.kg сайт аркылуу алыскы поезддерге жол жүрүү документтерин сатуунун маалыматтык системасын өнөр жайлык пайдаланууга киргизүү.

Ошентип, маалыматтык камсыздоонун базалык принциптери функционалдык декомпозицияны, вертикалдык жана горизонталдык интеграцияны, өздөштүрүү методологиясын, стандарттык программалык камсыздоону жана аны ишке киргизүүнүн жөнгө салынган методологиясын киргизүүнүн эволюциялык принцибинде, «Кыргыз темир жолу «УК» Миде компетенцияны сактоодо, маалыматтык технологиялар тарабынан стратегиялык реформанын максаттарын жана милдеттерин натыйжалуу колдоодо турат. Заманбап маалыматтык технологияларды колдонуу темир жол транспорттун структуралык кайра түзүүлөрдү жүргүзүүдө реинжинирингдин бардык функцияларын ийгиликтүү ишке ашырууга мүмкүндүк берет.

Адабияттар:

1. Основные направления развития железнодорожного транспорта Кыргызской Республики на 2022-2026 годы. / Приложение (к постановлению Кабинета Министров Кыргызской Республики от 20 мая 2022 года № 258)
2. Брусов П.Н. Финансовый менеджмент. Финансовое планирование: учеб. пособие / П.Н. Брусов, Т.В. Филатова. – М.: КНОРУС, 2012. – 226 с.
3. Варламова Т.П. Финансовый менеджмент: учеб. пособие / Т.П. Варламова, М.А. Варламова. – 2-е изд. – М.: Дашков и ко, 2015. – 304 с.
4. Деева А.И. Финансы и кредит: учеб. пособие / А.И. Деева. – М.: Кнорус, 2012. – 536 с.
5. Ибраимова С.М. Теоретические основы финансов в финансовой системе в организациях железнодорожного транспорта [Текст] / С.М. Ибраимова. / «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана». – Б., 2022. №10. - С. 84-87.
6. Ибраимова С.М. Особенности организации экономических отношений и финансовых потоков на железнодорожном транспорте [Текст] / С.М. Ибраимова. / «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана». – Б., 2022. - №10. - С. 80-83.
7. Гизатуллина В.Г. Г46 Финансы и финансовый менеджмент на транспорте: учеб.-метод. пособие / В.Г. Гизатуллина, Е.В. Бойкачева; М-во трансп. и коммуникаций Республики Беларусь, Белорус. гос. ун-т трансп. – Гомель: БелГУТ, 2020. – 91 с.
8. Гизатуллина В.Г. Экономика предприятий отраслевых хозяйств железной дороги / В.Г. Гизатуллина, Е.В. Бойкачева. – Гомель: БелГУТ, 2019. – 232 с.
9. Гизатуллина В.Г. Себестоимость железнодорожных перевозок и тарифы: учеб. пособие / В.Г. Гизатуллина, Е.В. Бойкачева. – Гомель: БелГУТ, 2016. – 301 с.
10. Куранова А. Управление финансами / А. Куранова. – М.: Приор-издат, 2010. – 176 с.
11. Кузнецов Д.В., Румянцев Н.К. Внедрение современных информационных систем в управление транспортным предприятием [Текст] / Кузнецов Д.В., Румянцев Н.К. / Известия ПГУПС № 3, 2008 год.
12. Чеботарь Ю.М. Финансы и финансовые рынки / Ю.М. Чеботарь. – М.: АСТ, 2011. – 368 с.
13. Ибраимова С.М., Кадьрова Б.М., Бексултанов А.А. Особенности организации экономических отношений и финансовых потоков на железнодорожном транспорте. // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2022. №. 10. С. 80-83.